

konite obveznosti preko uradnega pritiska tja do blagohotnega nasveta. S *primernim taktom* in *dobro voljo* se da vse to z lahkoto doseči. Že pojem same statistike (kakor ga je izčistil zlasti mednarodno priznani *Slovenec Žižek*) hkravi pove, da je tudi za testno preiskovanje prebivalstva potreben le *nek odstotek* ljudi, čigar višino določa in določi šele — *delo* te vrste. — V zadnji številki »Kronike« berem, kakó naziva graški arheolog V. Schmid Ljubljano — »Eine aufstrebende Stadt« in torej mesto, ki ima znake teženja k nadaljnjemu, višjemu razvoju. Glavni namen pričujoče razprave bi bil dosežen, ako bi odločilni krogi tudi v ustanovitvi posebnega vitalno-statističnega zavoda ali vsaj v *stvarnem in merodajnem razmišljanju* o ustanovitvi takega zavoda videli enega takih znakov »kvišku stremečega mesta«.

Moja izvajanja so končana. Prijatelj *dr. Leopold Benko* (urednik »Zadugarja«) mi je v razgovoru o teh vprašanih izrazil naslednjo pombo: »Tvoja testna metoda hoče, se zdi, *po načrtni in skrajšani poti* v človeku dobiti vse to, kar polaga vanj po *nenamerni poti* že — samo življenje od rojstva do smrti.« Benko ima prav: testna metoda nam pomaga do *spoznanja* človeka, ki je res v *življenju* osnovano in je *življenju* namenjeno. Testna metoda je podobna postopku — pesnika dramatika, ki postavlja na oder

n. pr. v treh urah življenje, za katero so dejansko mnoga desetletja potrebna. Tudi testna metoda ni brez »pogrešk«, kakor ni brez *pogrešk nobeno delo* človeka. Te pogreške pa postajajo pri testni metodi že *v teku samega dela* vedno manjše, ker jih vedno bolj izravnavajo neposredni stik s samim življenjem, ki ga ta metoda že po lastni naravi zahteva. Tudi zdravnik *strokovnjak* se utegne motiti in tudi njega utegne v danem primeru s svojim uspehom prekositi celo *šušmarski mazač*. Toda *kdo bo vsled* takih *slučajev* menil, da naj se bolnik zateka k mazaškemu šušmarstvu in ne k strokovni medicini?

Ta primer ima glede na testno metodo in testno delo še poseben pomen. Mlajši in starejši ljudje obojega spola bi radi vedeli, kakšna je njih »prava narava« in kaj jim že ta sama narava obeta ali celo zagotavlja tudi glede bližje in daljše bodočnosti. Na tej več ali manj splošni želji je osnovano tudi delovanje različnih »astrologov«, »hiromantov«, »grafologov«, »psihografov« itd., ki pa je namenjeno zasebnemu zaslužku in ne načrtno-strokovnemu ter zavestno-vzgojnemu preiskovanju ljudi. Tudi *testna metoda* se bavi z opisanim posebnim odkrivanjem »prave narave« človeka, to pa ne z vida zasebnih interesov in trenutnih položajev, pač pa z vida javnega blaga in obče veljavnosti.

ZDRAVSTVO STAREGA NOVEGA MESTA

M. R. F R A N C M I N A Ř I K

IZ STAREJŠE DOBE FARMACIJE NA DOLENJSKEM

Kakor splošno v Evropi tako so tudi na Kranjskem pred ustanovitvijo javnih meščanskih lekarn opravljali samostanski oskrbniki bolnikov (infirmarii) obojno delo, lekarniško skupno z zdravniškim. Samostani so v starejši dobi imeli navadno vsaj *omario* za enostavna zdravila in zelišča, pozneje pa so si uredili svoje hišne lekarne. Menihi so zdravili bolnike v lastni hiši, pa tudi izven samostanskega posestva. Na Dolenjskem so cistercijani v Stični (1136.) in Kostanjevici (1249.) že v srednjem veku skrbeli za zdravje svoje okolice. Tedaj še ni bilo drugih oblasti in ustanov v še redko obljudeni deželi, ki bi se bile za to zanimale. Samostani so vodili kulturni napredek vse dežele. Že leta 1230. imenuje neka listina v Stični oskrbnika bolnikov (Heidenricus, infirmarius).¹

Tudi frančiškani, ki so se 1470. naselili v Novem mestu, so si v teku časa uredili lepo lekarno. Leta 1757. se je lekarna še nahajala izven dormitorija bratov, pod klerikatom. Ker je bil prostor vlažen, da so se droge hitro kvarile, in ker ga pozimi ni bilo mogoče kuriti, so morali pozimi tekoča zdravila odnesti v kirurgovo celico, da niso zmrznila. Zato so istega leta dodelili kirurgovi celici še eno sobico za

zdravila, tako da so bila zdravila dobro spravljena in je kirurg-lekarnar imel vse pri rokah.²

Razen samostanskih kirurgov-lekarnarjev pa so tudi ranocelniki in padarji smeli prodajati nekatera zdravila, posebno za zunanjo rabo in zdravljenje ran. Brez oblastvenega dovoljenja pa so se udeleževale na tem polju seveda tudi že od nekaj zeliščarice in čarodejni šarlatani na sejmovih² in krošnjariji, ki so prehodili vso deželo ter varali ljudstvo z nepravilno pripravljenimi in ponarejenimi zdravili.

Prvo meščansko lekarno v Novem mestu (današnja Andrijaničevo) je ustanovil lekarnarski pomočnik *Peter Klaus* leta 1569. ali 1570. Klaus je bil svak kranjskega reformatorja in »očeta slovenske knjige« Primoža Trubarja.³ Petrov brat Miha Klaus je služil kot dvorni in telesni lekarnar cesarjev Maksimilijana II. in Rudolfa II. na Dunaju. Leta 1579. je Peter Klaus še živel, pa ne vemo, ali je bil še lekarnar v Novem mestu ali kje drugje. V tem letu je namreč cesar podelil njegovemu bratu Mihi in njemu grb in fevdno pravo. V njegovem grbu najdemo zlate celjske zvezde na modrem polju in vrano. (Beseda Klaus ali Klausrabe pomeni krokarja.) Ker zahteva ustanovitev

¹ Fr. Minařik: Črtice iz zgodovine kranjske farmacije. Zagreb 1930.—1935. Ponatis iz »Apotekarskega Vjesnika« O bolnikih in zdravilih v cistercijanskih samostanih. »Farmaceutski Vjesnik«, Zagreb 1925.

² Dr. Drago Mušič: Iz zgodovine medicine na Dolenjskem. »Zdravniški vestnik«, Golnik, 1938.

³ Dr. Th. Elze: Doktoren und Apotheker in Rudolfswert. Mitteilungen des histor. Ver. f. Krain, 1860. — Fr. Minařik: Celjska družina Klausov. ČZN, Maribor, 1936.

GRB MIHE IN PETRA KLAUSA PO NAVEDBAH GRBOVEGA PISMA

nove lekarne veliko gmotnih sredstev za nabavo oprave, polic, posode in raznih priprav ter zaloge zdravil, ki so jih tedaj nabavljali navadno v Benetkah ali Augsburgu, in ker tedaj še ni bilo nobenih kreditnih zavodov ali zadrug, ki bi mogli začetniku s posojilom pomagati, je stanovska deželna vlada podprla novega lekarnarja s tem, da mu je dala posojilo v obliki predujma na njegovo deželno plačo. Plače toliko let ni prejemal, dokler to posojilo ni bilo poravnano.

Katerega leta je bila ustanovljena druga meščanska lekarna (današnja Bergmanova), še ni popolnoma dognano. Smemo pa smatrati, da je to bilo v času med 1680.—1688. Leta 1680. nam namreč uradno poročilo lekarniškega pregleda iz Novega mesta še ne ve ničesar poročati o drugi lekarni.⁴ Historik Valvazor pa pripoveduje osem let pozneje v enajsti knjigi svoje »Ehre...«, ki je bila za tisk pripravljena leta 1688., da so bile v mestu »tri lepe lekarne«. Od teh treh je bila ena samostanska, druga Klausova, tretja pa je morala biti nova. Ustanovitelj te druge meščanske lekarne je bil menda neki Langer.

Toda vrnimo se k zgodovini starejše lekarne. Do leta 1593. je bil lekarnar v Novem mestu *Jurij Maninger*, ki je istega leta umrl.⁵ Bil je menda Klausov naslednik, če ni deloval tu še med obema kak pozabljen strokovnjak. Približno v tem času je deloval v Novem mestu kot deželni zdravnik, toda le nekaj let, dr. Krištof Homelius, kateremu so tudi že bili znani novi Paracelsovi kemični preparati.

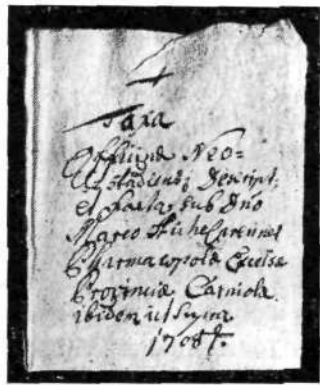
⁴ Arhiv deželnih stanov. Narodni muzej, Ljubljana.

⁵ Dimitz, Geschichte von Krain. III, 456.

Po Maningerjevi smrti je postal *Filip Jakob Hein*⁵ njegov naslednik, ki je bil prej v Kranju in kratek čas tudi v Celju.⁶ Po njegovi ali Maningerjevi smrti je bilo, ko je deželni zdravnik dr. *Bartolomej Schober* nekaj časa nadomestoval lekarnarja. Dr. Schober 1598. sam pripoveduje, da je moral »v zadnjem času« na svojo škodo poskusiti s pripravljanjem zdravil in da je tri četrt leta po smrti zadnjega strokovnjaka dal upravljati lekarno po nekem lekarnarju na lastne stroške.⁴ Imena tega lekarnarja nam žal ni ohranil.

Po priporočilu dr. Schoberja je dobil leta 1598. *Janez Leykauff* službo in plačo deželnega lekarnarja za Novo mesto.¹

Istočasno s tem poročilom je izdelal in napisal dr. Schober »navodila, ter pravi in potrebni pouk, kako naj se lekarnar vede, kaj naj stori in kaj naj opusti.« Ta rokopis je še danes ohranjen in je prvi lekarnarski red, ki ga imamo iz naših krajev, torej važen dokument domače farmacevtske zgodovine.⁷ Glavne točke tega navodila so: Lekarnar naj bo veren kristjan in naj ima v vsem svojem delu Boga pred očmi, naj živi pošteno, naj ne bo pijanec, niti bogokletnik, niti skopuh, niti požeruh. Oblastem naj izkazuje potrebno spoštovanje in naj ne da vzroka za opomine ali kazni. Bolnikov naj ne zdravi, ampak jih naj pošilja k zdravniku, da jih pregleda in jim da strokovni nasvet. Če nima pomočnika, naj se ne oddalji predaleč od svoje lekarne. Vsak čas naj bo založen s svežimi, učinkovitimi in ne preležanimi zdravili. Vsako leto naj o pravem času zbira sveže cvečice, zelišča, korenine in semena, jih čedno posuši in shrani. Pridno naj pripravlja destilirane vode in olja, naj jih vsako leto pregleda in stare uniči. Za strupe in podobna zdravila naj ne jemlje strdi mesto sladkorja ali sladkorja mesto strdi in za pripravljanje mazil in obližev naj ne vzame loja namesto surovega masla ali surovega masla namesto loja. Vsa pokvarjena zdravila naj zavrže. Enkrat na leto naj da svojo lekarno pregledati po doktorju. Če pripravlja zdravila, ki so sestavljena iz mnogih delov, naj pokaže te dele zdravniku, preden jih zmeša, da ima pričo, da je pravilno ravnal. Če česa nima, kar je na receptu napisanega, naj se z zdravnikom pogovori, s čim se more manjkajoče nadomestiti. Vsa zdravila naj dela in pripravlja le po nürnberških in augsburških predpisih. Naj ne daje nobenih strupov iz lekarne. Naj ne dela drugih prepovedanih zdravil, tudi če jih je doktor predpisal. Naj rabi pravilne uteži. Lekarno naj drži na pripravnem kraju in snažno. Nikomur naj ne zaračuni zdravil predrago, ampak vse naj da po znosni ceni. Če se ne bi mogel poravnati z ljudmi radi cene, naj prepusti doktorju, da odloči spor. Naj ne kriči z ljudmi. In če nima v zalogi, kar bolnik želi, naj mu reče: dragi

TAXA OFFICINAE NEOSTADIENSIS

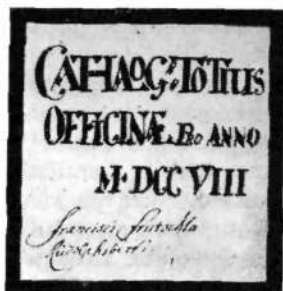
dr. Norbert Schniderschitsch, Geschichte der Pharmazie in Steiermark. II, str. 65.

prijatelj, ravnokar sem to zdravilo oddal in porabil, toda če prihodnjič prideš, ga boš našel. Naj pa ne daje drugega namesto drugega. Hudobnih besed naj ne rabi in naj ne postaja nepotrpežljiv, če je malo dela. Če se lekarnar vsega tega drži, potem bo častita deželna oblast nad njim imela posebno dopadenje in doktor in odjemalci bodo zadovoljni. Ta navodila je lekarnar prečital in podpisal z obljubo, da se jih bo vestno držal. Kasneje jih ne najdemo več, na njihovo mesto je stopila stanovska prisega.

Ne vemo, ali so verske ali strokovne razmere povzročile, da je Leyhkauff ostal le tri leta na svojem mestu. Leta 1600. srečamo *Tobijo Steidlerja* kot lekarnarja v dolenski metropoli.⁷ Pa tudi on ni dolgo vztrajal v tej službi. L. 1605. je že lekarnar in mestni svetovalec v Celovcu. Dne 25. aprila tega leta mu je tam umrla mati Marija, rojena Prunner. Materi je postavil lep spomenik, ki je še danes vzdan na zunanji strani župne cerkve v Celovcu.⁸ Grb Steidlerjev kaže ptico z razprostrtimi krili, stoječo na veji. Iz veje klijeta po en list na vsakem koncu. Prvi Steidler, ki je do danes znan, je *medicinae in philosophiae doctor Udalricus Steidler*. Njegov epitaf stoji poleg prej omenjenega. Na njem beremo, da je bil deželni fizik vojvodine Koroške in rojen *Kranjec (Carnus)* ter da se je odlikoval po svoji znanosti, vestnosti in dobroti. Umrl je 1563. leta star 63 let. Spominsko ploščo so mu menda postavili hvaležni bolniki ali prijatelji (grata posteritas). Ta Udalrik je bil *stric (Ehm)* našega *Tobije Steidlerja*. Smemo torej sklepati, da je tudi, če ne *Tobija sam*, vsaj njegov oče bil rojen *Kranjec*. *Tobija* je 1615.—1616. županoval v Celovcu in je leta 1624. dobil plemstvo.⁹

Steidlerjev naslednik je bil *Martin Ramser*, vsaj leta 1610. ga imenujejo kot lekarnarja v Novem mestu.⁷

Leta 1612.⁷ in 1619. je bil *Pavel Ciriani* tu lekarnar in je prejemal tudi plačo deželnega lekarnarja⁴ za Novo mesto. Istočasno je imel lekarno na Starem trgu in steklaro v Ljubljani.¹ Lekarnarske posle v Novem mestu pa je vodil zanj njegov bratranec *Valentin Ciriani*.⁴

CATHALOGUS TOTIUS OFFICINAE PRO ANNO 1708. FRANCISCI FRUTSCHLA RUDOLPHS-BERTI (Nar. muzej, Ljubljana)

pregledniki lekarnarje so leta 1619. predlagali, naj bi se plača dež. lekarnarja prenesla od bogatega Pavla, ki biva trajno v Ljubljani, na njegovega bratranca *Valentina*, ki dela trajno v Novem mestu. To bi bilo v interesu bolnikov in lekarnarjev. V splošnem so ugotovili po dvodnevem delu, da so materialije sveže in pravilne, da pa manjkajo nekatere snovi, ki bodo morale šele priti iz Ljubljane.⁴ *Valentin* menda ni dosegel, da bi dobil deželno plačo, kajti 1623. ga najdemo že v Ljubljani kot lekarnarja na Novem trgu.¹ V Novem mestu pa je bil okoli leta 1625. za lekarnarja

⁷ P. v. Radics: Die Geschichte des Apothekenwesens in Krain. Hygea. Praga. II. 1889.

⁸ Fr. Minařik: Der Grabstein, den der Apotheker Steidler seiner Mutter gesetzt hat. Pharmazeutische Post, Wien.

⁹ Pismeno poročilo gospoda C. Lebmacherja, mestnega arhivarja v Celovcu.

NAGROBNI KAMEN CELOVŠKEGA ZDRAVNIKA UDALRIKA STEIDLERJA, ROJENEGA KRANJCA
Foto stud. med. D. Minařik

*Anton Martin Mlatkowitsch*⁴ (Mlatkovič). Dalje ko do leta 1631. pač ni ostal tu, ker je v tem letu *Jakob Muchar starejši* prevzel lekarno. Kupil je po smrti ljubljanskega lekarnarja *Karminelija* od dedičev opravo in orodje njegove menda šele 12 let stare lekarnarje za 140 renskih goldinarjev.⁴ Za bakreno posodo, medenino, steklenice, mizarско delo, zidarsko delo in voznika je izdal še 148 gold., skupaj torej 288 gold. Inventarski zapisnik, ki so ga sestavili po *Mucharjevi smrti*, je najstarejši kranjski lekarniški inventar in nam nudi lepo in jasno sliko *Mucharjeve* novomeške lekarnarje ter naših lekarnarjev v prvi polovici 17. stoletja. Steklenih posod tedaj v lekarni še ni bilo, ker so v tem času tudi tekočine, n. pr. sirupe, olja in žgane vode shranjevali v vrčih iz majolike. Posode iz majolike, ki so stale na policah, so bile izdelane v modri, beli in deloma celo v zlati barvi. Takih posod raznih velikosti je bilo dve sto sedem in trideset. Med njimi in nad njimi je stalo čez pet sto lesenih pušic in čez dve sto lesenih škatlic, ki so bile poslikane z živordečo in zeleno barvo. Celotno lekarno so cenili po *Mucharjevi smrti* na 919 gold. 3 krajcarje in 3 vinarje. Na

Des Königl. Herzogthums Crain
Neu aufgerichtete

Apotheker-Ordnung.

PAU BACH/
Gedruckt durch Johann Georgen Mayer/ Einer Löbl. Landschaft in Crain/
Buchdrucker/ und Buchführer daselbst/ Anno 1710.

LEKARNIŠKI RED ZA KRANJSKO L. 1710.

Foto Cizelj, Maribor

zdravilih so bili pacienti dolžni lekarnarju dne 1. julija 1640. čez 252 gold., torej več kot četrtno vrednosti cele lekarne z zalogo vred. Zdravila, ki jih najdemo v tem najstarejšem kranjskem inventarju, so seveda še po večini preparati arabsko-galenske šole. Vendar opazamo že tudi nekatere zastopnike novejše, kemiatrične (Paracelsove) šole, kakor žvepleno kislino, solno kislino, razne soli, železne in bakrene okside, žvepleni sublimat, kalijev tartarat in mnogo rastlinskih soli. V laboratoriju so bile v glavnem te-le priprave: Tri menzure (mere) iz kositra in več cinastih pušic; tri skodelice, štiri lopatice in šest raznih žlic iz medi; skodelica iz biserovine; meščanske in medicinske uteži; enajst tehtnic raznih velikosti; dva pločevinasta lijaka in dve žimnati siti za čaje; štirje kovinasti in dva kamenita možnarja; marmornate in pločevinaste plošče; priprave za rezanje korenin, devet skodelic; ponev za izlivanje morzel; dve vodni kopeli, dva prekapna aparata in trije kotli; železo za oblate; železna peč, stiskalnica in škarje. Med Muharjevimi knjigami naj omenim le augsburški in nürnberški dispensatorij. Ti dve knjigi je že dr. Schober leta 1598. predpisal novomeškemu lekarnarju kot navodilo za pripravljavanje zdravil. Rabili so jih pri nas še do srede 18. stoletja. Hiše, v kateri je bila lekarna, inventar sploh ne omenja. Verjetno je torej, da ni bila Mucharjeva.

Lekarnar Muchar je najbrž imel sina, ki je nosil isto krstno ime, ker imenujejo listine njega samega »starejšega«. O usodi tega sina še ni ničesar znanega.

Mucharjev naslednik je bil menda Jan. Matija Reich, ki ga najdemo tri leta po Mucharjevi smrti kot deželnega lekarnarja podpisanega na nekem računu. Ta račun, katerega hrani g. mr. Bohuslav Lavička v Tržiču na Gorenjskem v svoji znani in bogati farmacevtski historični zbirki, je do danes edino poročilo, ki ga

¹⁰ F. Minařik. Zbirka lekarnarja mr. B. Lavičke v Tržiču. Farmacevtski Vjesnik.

imamo od tega lekarnarja.¹⁰ Neki Pavel Cucule, ki je delal do 1642. kot strokovnjak v Ljubljani ali v Novem mestu, potem pa prevzel lekarno v Celju, se je okoli 1645. pogajal, da bi kupil Reichovo lekarno, pa je končno vendar ostal v Celju.¹¹

Od lekarniške revizije iz leta 1659. se je ohranil katalog⁴ zdravil, ki kaže, da se je od Mucharjevega časa sem število mazil, obližev in umetnih kemičnih snovi skoraj podvojilo. Kot nove oblike zdravil, ki jih do tedaj niso rabili, je treba omeniti »magisteria«. To so bile usedline (precipitati) in »elixirium Paracelsi«.

Leta 1680. poroča listina⁴ o reviziji lekarne v Novem mestu, da je bil tedaj Marko plem. Aichelprener tu deželni lekarnar. Preden je prišel na to mesto, je bil menda za pomočnika v Ljubljani. Tam se je namreč leta 1673. oženil z Marijo Terezijo plem. Pempelfurt, hčerko ljubljanskega lekarnarja Pempelfurta.¹² Mogoče se je istega leta preselil v Novo mesto. Leta 1693., torej dvajset let pozneje, se zopet ženi neki Marko pl. Aichelprener v Ljubljani z Elizabeto plemenito N. (rodbinsko ime ni vpisano). Kot priča je prisostvoval poroki znani ljubljanski župan in lekarnar Janez plem. Grafenhuber.¹² Aichelprener je bil v tem času ali že vdovec, ki se je drugič poročil, ali pa je bil ženin tokrat njegov sin z istim krstnim imenom. Med leti 1680.—1688. je ustanovil, kakor sem omenil že v uvodu, neki Langer drugo meščansko lekarno v Novem mestu. Valvasor hvali lepoto obeh lekarn. L. 1708. poročajo pregledniki,⁴ da je Langer že starec in je zaradi tega lekarna v slabšem stanu. Ker pa se je njegova hčerka poročila s Franom Frutschla, ki je izkušen strokovnjak in je njegova marljivost do tedaj ugodno vplivala na zalogo lekarne, so priporočali pregledniki deželnim stanovom, da bi tudi njemu dali plačo lekarnarjev, ker je on bil tedaj še edini lekarnar na Kranjskem, ki te plače ni bil deležen.

Starejšo lekarno je vodil ob tem času še Marko Aichelprener. Iz obeh lekarn (Aichelprener in Frutschla) sta se ohranila iz leta 1708. kataloga,⁴ torej zapisnika o zalogi lekarn, ki so ju sestavili pregledniki, in ki nam nazorno kažeta stanje zalog, množino zdravil, število zdravilnih vrst in njih spremembe. Število zdravil se je dvignilo v približno sedemdesetih letih skoraj na dvakratno množino. Število kemičnih preparatov, ki jih je lekarnar sam izdeloval, pa se je dvignilo na 3 kratno množino. Kot *popolnoma* nove preparate srečamo »elaeosacchara« esence in tinkture. Elaeosacchara so mešanice hlapljivih olj s sladkorjem, tinkture in esence so navadno alkoholni izvlečki iz rastlinskih ali kovinskih snovi.

Na podlagi teh novomeških in tudi ljubljanskih lekarniških katalogov so uradni zdravniki izdelali takso za zdravila, katero je deželna vlada skupaj z lekarniškim redom za Kranjsko izdala leta 1710. Ti predpisi so veljali za vse deželne lekarnarje v Ljubljani in Novem mestu do časa cesarice Marije Terezije, ki je z novo ureditvijo dežel uvedla tudi za zdravniško in lekarniško službo centralne zakone, kateri so nadomestili avtonomno zakonodajo posameznih dežel.

Kranjsko so razdelili na tri okrožja, sedež dolenjskega okrožja in okrožnega državnega zdravnika je

¹¹ Schniderschitsch, l. c.

¹² Lud. Schiwiz v. Schivizhoffen: Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain, 1905.

postalo Novo mesto. Zdravstvene razmere Dolenjske in njene metropole so torej z novo ureditvijo pridobile. Ker so v tem času uvedli številke na hišah, imamo šele sedaj prve zanesljive podatke o hišah, v katerih sta bili tedaj novomeški lekarni. Starejša lekarna je bila na Glavnem trgu v hiši št. 3, poleg rotovža, ki je tedaj nosil številko 1. Hiša in lekarna je bila 1760.—1792. posest Antona Žagarja, rojenega Kranjčana. Domače ime te hiše je bilo pri Schmitzu. Mlajša lekarna je obratovala v hiši št. 72 na Glavnem trgu. Posestnik te hiše in lekarne je bil leta 1760. J. Schrott, leta 1790. pa Novomeščan Siegmund Langer. Verjetno je, da so tudi pred tem časom lekarnarji imeli svoje oficine na Glavnem trgu, mogoče celo v istih hišah, zanesljivih vesti o tem pa danes nimamo, tem manj, ker menda prvi lekarnarji niso bili hišni posestniki, posebno ne tisti, ki so ostali le par let v Novem mestu.¹³

Leta 1729. je izšel na Dunaju »Dispensatorium Viennense«, ki je do leta 1770. doživel sedem izdaj in je stopil na mesto starih nürnberških in augsburških predpisov za lekarnarje. Od leta 1770. so se morali lekarnarji ravnati le še po dunajskih predpisih.

Medtem ko se je kranjska deželna zakonodaja prej (1710.) bavila le z meščanskimi, oziroma deželnimi lekarnami, so novi centralni zakoni (1748.) veljali tudi za samostanske lekarne. V krajih, kjer so obstajale javne lekarne, samostanske lekarne niso smele več prodajati zdravil izven samostana. Kjer pa ni bilo javnih lekarn, so smeli samostani izdajati zdravila tudi za bolnike izven samostanov, toda skrbeti so morali za to, da so bili upravitelji njihovih lekarn strogo izprašani in zapriseženi. Te lekarne je moral uradni zdravnik dvakrat na leto pregledati. Končno so l. 1774. predpisale oblasti, da morajo samostanske lekarne ustrezati vsem strogim zakonitim predpisom, katerih izpolnitev zahteva zakonodavec v interesu bolnega prebivalstva od vseh javnih lekarn.

Radi tega je ob tem času tudi lekarna frančiškanskega samostana v Novem mestu morala svoje delovanje prilagoditi novim predpisom in opustiti oddajo zdravil za mestno in okoliško prebivalstvo. Novomeški domačin in pisatelj Breckerfeld omenja 1790. le še dve, ne več tri lekarne v Novem mestu.¹³ Leta 1822. pripoveduje kronika, da so se aparati in inventar te samostanske lekarne že izgubili.²

Samostanski lekarni v Stični in Kostanjevici sta pa, ker v teh krajih še ni bilo javnih lekarn, delovali pod zgoraj imenovanimi pogoji naprej do ukinitve samostanov (1784.). Inventar lekarne v Stični je delal protomedicus Josip Heimann. On poroča, da je bila zaloge lekarne za časa ukinitve že majhna in da so bila mnoga zdravila že stara in neuporabljiva. Izročili so jih ranocelniku Ebertu v Stični, da uporabljive porabi za revne bolnike. Razumljivo je, da samostanski prebivalci, ki so že mesece z žalostjo pričakovali cesarsko odločbo o bodoči usodi svoje hiše, niso več obnavljali zaloge svoje lekarne. Lekarniške priprave, orodje in posodo so cenili na približno 62 renskih goldinarjev. Pri tej ocenitvi so računali za 1 funt bakra, medenine ali kositra 18 krajcarjev. Med predmeti laboratorijskega inventarja naj omenim 5 tehtnic, 3 steklene re-

ARKADE BERGMANNOVE LEKARNE V NOVEM MESTU Foto arh. M. Mušič

torle, 2 stekleni tikvici, bakren kotel za prekapanje, železen kotel, 3 železne in 2 medeni ponvi, meden kotel za sirup, 2 železni peči, stiskalnica iz medenine, dvoje klešč, bakren kotel, več železних lopatic, 8 raznih možnarjev, kamenitih, steklenih in medenih. Najtežji medeni možnar je tehtal 83 funtov. Vsega skupaj našteva inventar 431 zdravil, med temi so 28 aquae, 4 balsami, 13 conservae, 10 decocta, 6 electuaria, 4 elixiria, 22 essentiae in tincturae, 27 extracta, 69 rastlinskih delov, 5 liquores, 18 magisteria in salia, 18 olea, 4 pilulae, 5 praeparata, 49 pulveres, 19 spiritus, 12 sirupi, 8 unguenta.

Zadnji lekarnar (pharmacopola) v Stični je bil Maksimilijan plem. Weikhard. Stopil je menda v poslovno duhovniško službo.

Zapisniki samostanskih knjižic nam kažejo vire, iz katerih so samostanski lekarnarji črpali svoje znanje za zdravniško in lekarniško udejstvovanje. Izmed šest in trideset medicinsko - naravoslovnih avtorjev stiške knjižnice naj omenim samo: znanega starorimskega naravoslovca Plinija, »evangelista lekarnarjev« Arabca Mesue. Manlijevo zbirko predpisov »Luminare maius«, katero so rabili po naših krajih do srede 16. stol., medicinske verze salernske šole, alkimista Rajmunda Lullija, očeta botanike Otona Brunfelsa, opisovalca indijskih drog Carcia da Orto, pristaša kemičnih zdravil Danijela Sennerta, profesorja v Witterbergu.

Kostanjeviški samostan se je po literaturi sodeč bolj zanimal za kirurgijo ko za farmacijo, vendar najdemo tudi tu arabskega učenjaka Avicenna, botanika Janeza Čamerarija in Jan. Becherja ter Janeza Curiona, prevajalca salernskih medicinskih verzov.

Najstarejše rokopisne medicinske opombe, ki so se ohranile iz 12. stoletja, so bile napisane v Stični in vsebujejo zagovor proti zobobolu.¹⁴

¹³ Janko Jarc: Franc Ant. pl. Breckerfeld o Novem mestu ob koncu XVIII. stoletja. *Kronika slov. mest* 1938. — Kostial Ivan: Novomeški meščani v 18. stoletju. *Kronika* 1937.

¹⁴ Dr. Balduin Saria: *Srednjeveški zagovor iz Stične in njegove paralele*. Etnolog, knj. X.—XI. Ljubljana 1937.—39.